

הלכות תפלה קבביקבג

כמו שנתבאר בסיומן ק"ד¹¹ והפסק ברבוב חמור מהליכה ממקומו שהרי לצורך מותר להלך ואסור לדבר כמו שנתבאר שם¹² ואפילו לרוק אסור קודם שפסע לפי שעדיין עומד לפני המלך כמו שנתבאר בס' צ"ו¹³ כ"ש לדבר לפניו דברים אחרים) ואם התחיל לומר אלהי נצור או שאר תחנונים והתחיל ש"ן לסדר תפלתו והגיע לקדושה מקצר ועולה ופוסע לאחוריו¹⁴ ואפילו לא קצר יכול להפסיק ולענות כדרך שמפסיק לענות בברכות קריאת שמע¹⁵ אפילו באמצע שהתחנונים אינם חמורים כתפלה אע"פ שעדיין לא עקר רגליו.

ו"א¹⁶ שאם אינו אומר יהוה לרצון עד אחר סיום התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות י"ח עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר¹⁷ ואין להחמיר בין י"ח ליהוה לרצון יותר מהברכות עצמן וכן נוהגין במדינות אלו¹⁸ וכיון שמפסיקין בין י"ח ליהוה לרצון כאלהי נצור ושאר התחנונים¹⁹ מפסיק ג"כ לענות כל דבר שבקדושה²⁰ ומו"מ אם יכול לקצר בתחנונים²¹ כדי לומר גם יהוה לרצון קודם שיפסיק יותר טוב לקצר.

אבל טוב לחוש לסבא הראשונה²² שהוא עיקר ולנהוג לכתחלה לומר ב' פעמים יהוה לרצון אחד מיד אחר י"ח ואחד אחר התחנונים כנהוג:

ב ההגל לומר ד' דברים אלו²³ וזכה ומקבל פני השכינה עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען תורתך. עשה למען קדושתך²⁴:

ג יש נוהגין²⁵ לומר אלהי עד שלא נוצרתו כו'²⁶ בכל יום. ומותרים לאומרו בשבת²⁷:

קבג דיני הבריעות בסיום י"ח ברכות וכו' ח' עיפיים:

א המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו²⁸ כדרך שנפמרים מלפני המלך²⁹ ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן כאלו לא התפלל.

ונתן שלום תחלה לשמאלו³⁰ שהיא ימין השכינה השרייה נגדו³¹ בצאתו מן התפלה ואחר

ח מ"א"ב.
ט ראה תהלה לדוד ס"ק ב.
י ס"ב וע"ג.
יא (הרד"ק) הרשב"א בתשובה ח"א ס' תהג. שול"ע סוף ס"א. ס"א ס"ק ב.
יב דלעיל ס' מו ס"ד"ה.
יג הרב רבינו יונה פ' תפלת השחר (כ, א ד"ה לא אמרו).
יד ב"י (בסוף הס'). וראה רא"ה ברכות כג, ב. וראה לקמן ס' קבג ס"ח וע"ג.
יז בדלעיל ס' קטו ס"א וע"ג.
יח מחזור ויטרי עמ' 67. רמ"א ס"א (ראה גם סוף רפ"ג עמ' יט).
יט דרכי משה האריך בקדושת מרכיב (ברכות רמז ע) הג"מ (ספ"י מתפלה) בשם ראב"ה (ברכות ס') מו וסוף ס' מו) והשו"ב דמ"א שם. וראה לעיל ס' קד ס"ז.
יז ראה תהלה לדוד ס"ק ב. להם הפנים לקצור שול"ע ס' יח ספ"ו.
יח שו"ע סוף ס"א, ע"י מ"א ס"ק ב בשם דרכי משה.
יט קדוש חמדות דברי הגמרות פ"ק ברכות אות נד, הובא במ"א סוף א. ס"ז ס"ק ב. וראה לקמן ס' קבג ס"ח וע"ג.
כ טור ושור"ע ס"ג.
כא ויש נוהגים לאמר לאחוריו פסוק הגותל ומסיום כמו

שמנו. ע"י אנ"ק ח"ב ע' שצא. ה"ח ע' יח. ס' המנהגים – הב"ה ע' 12.
כב סדר רב עינרם ס' מנ. מחזור ויטרי ס' כו. טור.
כג ובסדר לא הובא זה (בתפלה כל יום).
כד ראה ברכות ז, א.
כז כנסת הגדולה (הנה"ט) משיבת נטרי"ם מינין ס' פו. וראה לקמן ס' רפח ס"ח וע"ג.
סימן קבג
א רבי יהושע בן לוי יומא וזו, ב. טור. ולעיל ס' צד ס"ז וס"ח נתבאר הדין בשעת הדחק. ולקמן ס' קבג ס"ב וס"ד יתבאר ש"ה גם כשיצא יד"ה ממש"ן. וראה לעיל ס' נז ס"ח לענין סיום קדושה. וראה גם לעיל ס' קב ס"ה וע"ג. ס' קד ס"א וע"ג. לקמן ס' קלא ס"א. וראה שעד"כ פ"א סל"ט. ב ראה רמב"ם פ"ה מנה"ל תפלה מוף ה"א. שול"ת הרישב"א ח"א ס' שצא. וראה ערו"ל לעיל ס' צד ס"ז. ס' קד ס"א"ב.
ג יומא שם לני' ה"ר"ף ה"ר"ש מוף פ"ה ב' ברכות ס' כג. אחרות חיים הל' תפלה ס' כה בשם ר' עינרם (ס' מנ). טור.
ד יומא שם כרמא ורש"י ד"ה לשמאל. טור. ס"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ב. וראה לעיל ס' צד ס"ב. רמ"א שם ס"ב. ח ראה לעיל ס' צח ס"א וע"ג.

הלכות תפלה קבנ

שמא

כך לזמניו שהוא שמאל השכינה דהיינו שכשאומר עושה שלום במרומיו יטה בראשו לצד שמאלו וכשאומר הוא יעשה שלום עלינו יטה בראשו לצד ימינו ולא יתן שלום בשעה שפוסעו אלא לאח"כ.

וקודם שפוסע יש לו לברוע"י ויפסע הג' פסיעות בכריעה אחת"י ובעודו כורע קודם שיזקוף יתן שלום לשמאלו ולמינו.

והורגלו להתחזות אח"כ לפני ה' כעבד הנפטר מרבו"י.

ונהגו לומר אח"כ ב"י יהי רצון שיבנה בית המקדש"י כו' כי התפלה במקום העבודה"י ולכן אנו מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש:

ב מי שמוסף על ג' פסיעות יוהרא היא"י שגראה חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם"י:

ג במקום שכלו השלשה פסיעות יעמוד"י ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח צבור לקדושת"י שאם חזר מיד רומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחזר מיד"י שסופו מוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר ממנו אבל כשמוגיע שליח צבור לקדושה נראה לכל שהחזר בשביל הקדושה.

ויש אומרים"י שמשדתחיל ש"י להתפלל בקול רם מותר לחזור למקומו מפני שגראה לכל שחזר בשביל לבוץ למה שיאמר הש"י.

והש"י עצמו יכול לחזור מיד מן הדין"א שגראה לכל שעושה כן כדי להוציא רבים ידי חובתן אלא שנהגו לעמוד כדי הילוך ד' אמות"ב וכן יחיד המתפלל די לו שעומד כדי הילוך ד' אמות"ב לפי סברא זו"י.

אבל לפי סברא הראשונה י"א"י שגם יחיד המתפלל צריך להתקין כשיעור שיגיע ש"י לקדושה אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית"ב כגון לתשלוין שאז לדברי הכל די שימתין כדי הילוך ד' אמות ממעם שנתבאר בסיומן ק"ה ולא יותר מפני שגראה לכל שהחזר למקומו כדי לחזור ולהתפלל וכן אם חזר למקומו כדי ליפול על פניו מיושב כמו שיתבאר בס"י קל"א"י.

ולענין מעשה במקום שאפשר בקל יש להושי לסברא הראשונה"י וכן נוהגין"י אבל במקום

טז י"ז ס"ק ג.
יז יומא שם נג, ב. פור הש"ע ס"א. וראה לעיל ס"י קה.
יח איכא מאן דאמר ברי"ף ורא"ש סוף פ"ה דברכות ס"י כג, דובא בברי. דמב"ש פ"ש מהלך תפלה ה"ד. שו"ע שם.
יט יומא שם לפי תוס'.
כ ד"ף ר"א"ש סוף פ"ה דברכות ס"י כג, דובא בברי.
כא תש"י השב"א ח"א ס"י תלו. מ"א ס"ק ג.
כב דמ"א ס"ב.
כג רמ"א שם.
כד ר"י דוד אגודתם בשם הרמב"ד הובא בב"י. ב"ח.
כה מ"א ס"ה.
כו מ"א שם.
כז מ"א ושי"ג.
כח ראה מ"א ס"ח.
כט משמעות השו"ע ס"ב. והחכם חמדודת רב"י חמדודת ס"פ א"ן עומדין אות סה.

ו תשב"ץ ס"י רלה וסוד בשם ראב"ה (ראה ראב"ה ברכות סוף ס"י צו). ושו"ע ס"א. לבוש ס"א. וראה לעיל ס"י נו ס"ח לענין מים קדוש ש"י.
ז תנודת הדתן ס"י יג מהר"י אבוב. בב"י. מ"א ס"ק ב ברעת הש"ע ס"א. ומס"י ואמרי אמן. מפעם המבואר לקמן ס"י קפ"ס ס"ה.
ח שו"י.
ט יומא שם נג, ב. פור ושי"ע ס"א.
י שו"י. ש"ע שם. וראה רמב"ם פ"ה מהלך תפלה ה"י. סמ"ק ס"י יא.
יא ראב"ה ברכות סוף ס"י צו, הובא במודכ"י ברכות רמו ק"א. ש"ע ס"א. וראה לעיל ס"י קיב.
יב דמ"א שם.
יג אבות פ"ה משנה ב.
יד ראה לעיל ס"י צח מ"ד ושי"ג.
טו האשכול ע"ג 108. שבלי הלקט ס"י יח בשם גאון. שו"ע ס"ד.

הלכות תפלה קבנ

שיש הוחק בבית הכנסת? ויבאו לירי מחלוקת יכול לחזור למקומו מיד שפתח הש"ץ בקול רם.

וכשאומרים פזמים קודם קדושה⁷² לדברי הכל א"צ לעמוד עד קדושה אלא מיד שפתח ש"ץ בקול רם חוזר למקומו:

ד אם הוא רוצה עומד במקום שפסע ואינו חוזר למקומו⁷³ וי"א⁷⁴ שיש לפסוע ו' פסיעות ג' לאחוריו וג' בשוכו למקומו שיש לו לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו וממסע זה קצת מקפידין⁷⁵ שלא יעבור אדם לפניו בעוד שהם עומדין במקום שפסע שלא יפסיק זה בין ו' פסיעותיהם אבל מ"מ על ידי קפידתם טועים⁷⁶ שכשרואים מי שרוצה לעבור לפניהם הם ממחרים לחזור למקומו קודם שיעור שנתבאר⁷⁷:

ה יחיד שמתפלל בצבור⁷⁸ וסיים תפלתו קודם לצבור אין לו רשות להחזיר פניו לצבור עד שייסיים ש"ץ תפלתו שאו רשאי להחזיר פניו אבל לא לחזור למקומו⁷⁹ עד שיגיע ש"ץ לקדושה במקום שאפשר כמו שנתבאר⁸⁰ ויש מהמורים⁸¹ לעמוד במקום שפסע ולכוין שם רגליו כמו בתפלה⁸² עד שיגיע ש"ץ לקדושה ומוב לחוש לדבריהם⁸³.

וכשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה⁸⁴ לפי שדרך הליכת אדם בסתם היא לעקור רגל ימין תחלה⁸⁵ לכן עוקר כאן רגל שמאל תחלה להראות כאלו כבר עליו ליפטר מלפני המקום וממסע זה אמר רגל עוקר תחלה שמאלו שהוא ימין כל אדם:

ו שיעור פסיעות אלו⁸⁶ לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל כבוד ועקב ואפילו אם המקום צר⁸⁷ לפי שפחות מזה אינה נקראת פסיעה כלל ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה⁸⁸ מפני שנראה כרץ מלפני המלך⁸⁹:

ז גם הש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש⁹⁰ אבל כשהחזר התפלה בקול רם א"צ לחזור ולפסוע ג' פסיעות ג' מפני⁹¹ שסומך על הפסיעות ג' שבסוף הקדיש שלם שתקנהו חכמים לש"ץ אחר כל תפלה⁹² אלא שמפסיקים בקריאת ספר תורה וסדר קדושה והלל ואבינו מלכנו וכל כיוצא בהן שכולן לסדר התפלה באים וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על תפלת י"ח⁹³ ואם בא לפסוע גם אחר תפלת י"ח אין למחות בידו⁹⁴.

מ אהל מועד תפלה רחב כ טביב פ. אהרות היים הלי תפלה סוף סי' כה. שו"ע סי' ג.
מז מ"א ס"ק י.
מז רמ"א ס"ג.
מח דרכי משה הובא במ"א סוף ס"ק י.
מט תשובת רב האי (תשובה"ג הרכיבי סי' רג). ומב"ם פ"ט מהל' תפלה ה"ג. אהרות חיים (רע"ג תפלה סוף סי' פז) וכו' (ה"ה כתב הרמב"ם) ברע"ג הרשב"א (בתשובה ח"א סי' תל"ו). שו"ע סי' ה.
 נ ב ר האי שם. כ"י (שם) כרתת הרמב"ם שם ה"ה. אברדרה. תרומת הרשן סי' יג. שול"ע שם.
נא תרומת הדשן שם. הובא במ"א ס"ק יא. למשן סי' גב.
נב ראה לעיל סי' נ ט"ח וש"נ.
נג ראה לעיל סי' נה ס"א וש"נ.
נד ראה בסעף דבא. ולעיל סי' נה ס"ד. וראה שם שיש חילוק בזה בין קדושת ובה לבין קריאת התורה.
נה שו"ת דבני ח"א סי' שלש. הובא במ"א ס"ק יב. באר היטב ס"ק י. וראה תשובת רב האי (תשובה"ג הרכיבי סי' רג) הובאה באהרות חיים רע"ג תפלה סי' פז.

ל ע"י ט"ז ס"ק ג. וראה להלן ס"ה.
לא יחס תחודות שם אות עג. הובא במ"א ס"ק ג. וראה לעיל סי' קוב.
לב כסף משנה פ"ט מהל' תפלה ה"ד. הובא במ"א ס"ק ג. וע"י לעיל סי' קה.
לג ראה רכנו מנהג ה"ל תפלה פ"ה ה"י. אברדרה. דברי המדות ס"פ א' עומדין אות סח. מ"א שם.
לד יחס תחודות דברי המדות שם. מ"א שם.
לה יחס תחודות שם. הובא בשו"ע כנה"ג הגב"א אות י. לו כסעף הדרגה.
לו שכלי הלקט סוף סי' כה. רמ"א ס"ב.
לז מ"א ס"ק ט. וכן משמע בט"ז ס"ק ה.
לט סוף סי' ג.
מ שו"ת רד"ך בית ג. (א בית ב).
מא שנתבאר לעיל סי' צה ס"א.
מב מ"א ס"ק ה.
מג הגות מייסודות פ"ה מהל' תפלה אות ס. ושכל'ל סי' יח בשם מדרש שו"ע טוב לה. ב שול"ע סי' ג.
מד מ"א ס"ק י. ראה ויטא יא. ב טש"נ.

הלכות תפלה קבג'קכד

שמג

ואם לא התפלל בלחש רק בקול רם¹¹ צריך לפסוע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם¹² מלבד הפסיעות שאחר הקדיש:

ח כשהש"ץ חוזר התפלה¹³ אין צריך לומר יהוה לרצון¹⁴ בסוף התפלה מפני¹⁵ שסומך על התקבל צלותהון שבסוף הקדיש¹⁶. ויש אומרים¹⁷ שצריך לומר יהוה לרצון בסוף התפלה ונהגין כסברא הראשונה¹⁸ ואעפ"כ טוב להושי' לסברא אחרונה¹⁹:

קכד דין הנהגת ש"ץ ב"ח ברבות ודין עניית אמן וכו' י"ד סעיפים:

א לאחר שסיימו הצבור תפלתם יחזור ש"ץ התפלה בקול רם²⁰ שאם יש מי שאינו יודע להתפלל²¹ ישמע כל התפלה מהש"ץ ויוצא²² אבל הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפלת ש"ץ.

ואפילו מי שאינו בקי אינו יוצא אלא בצבור²³ דהיינו שמי' יהיו שומעין ומכוונים לברכת הש"ץ וענו אמן אחריו כמו שנתבאר בס"י נ"ט²⁴:

ב ואינו יוצא אלא כשמבין בלשון הקודש²⁵ אלא שאינו יודע להתפלל אבל אם אינו מבין מה שהש"ץ אומר אינו יוצא בשמיעה מהש"ץ אלא צריך להתפלל לעצמו בלשון שמבין כ' אף באמירה אינו יוצא אלא א"כ מבין²⁶ (כמו שנתבאר בסמ"ק ס"ב)²⁷ שהרי כשאינו מבין אינו מבין אפילו באבות ומי שלא כיון באבות לא יצא ידי חובתו כמו שנתבאר בסמ"ק ק"א²⁸ (לפיכך חייב הוא ללמוד להבין פירוש התפלה ולפחות ברכת אבות) וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"ץ לכון לכל מה שאומר ש"ץ מראש עד סוף²⁹.

וא"כ יפסע לאחוריו ג' פסיעות³⁰ (כאדם שמתפלל לעצמו³¹ ולא יפסיק ולא ישיח עד לאחר שיפסע) כדרך שאינו מפסיק ואינו שח' כשמתפלל הוא בעצמו עד לאחר שיפסע כמו שנתבאר בסמ"ק קכ"ב³² שהרי שמועה זו עולה לו במקום תפלה (אלא לענות דבר שבקדושה לבר יכול להפסיק קודם שפסע כמו שנתבאר שם).

- 10 ראה לקמן ס' קכד ס"ג.
- 11 סרור רס"ג עמ' מר. תשובת רב דאי שם. אבודרהם.
- 12 רמ"א ס"ח.
- 13 נט דהיא ס"ו.
- 14 הלעיל ס' קכב ס"א.
- 15 מ"א ס"ק ד.
- 16 ע"י במעף הקודש וש"ג.
- 17 ש"ל"ח עניית תפלה. הובא במ"א שם.
- 18 ע"י לעיל ס' קכב ס"א דהנהגת הפסיק בתחוניים ואלקיי נצור ב"ד התפלה ליהוה לרצון.
- 19 שם שנתבאר.

סימן קכד

- א רמב"ם הל' תפלה פ"ט הל'כז. מור וש"ע ס"א.
- ב ר"ה ד"ו ע"ב - ל"ח, א. מור וש"ע שם. מ"א ס"ק א.
- ג ולעיל ס' נג ס"ד נתבאר המעט לה' והדחילוק בזה בין ברכות ק"ש ותפלה (וש"ן לשאר ענינים בבית"ב). וראה לקמן ס"ו, ולעיל ס' סט ס"ב (אבל לקמן ס"ד, וסי' רסח ס"ה, וסי' תקנא ט"ב ותיבאר שלפעמים מוציא אף את הבקן). ולקמן ס"ד ותיבאר שהיו תפלה אף שכל הקהל בקיאים.
- ג ולקמן שאר ברכות ראה לעיל ס' ה ס"א וש"ג.
- ד ר' שרירא הירשי' נציאת (הל' ר"ה) הובאו במור ס' תפלה. ורש"א בתשובה ח"א ס' קכב ברב"ר הירושעמי ברכות פ"ג הל' ג' (וע"י בר"נ בסוף ר"ה (א, ב) ר"ה (הר"ר).

רבו יתום נתיב ג' ח"ו (ראה ר"מ ס' תפלה). מור וש"ע ס' תפלה. וראה מ"א ס' תפלה ברע"ה הרמב"ם פ"ח מדרג' תפלה ה"ט. ולקמן ס' תפלה ותיבאר המעט בזה, ושהיו גם כשהש"ץ מתפלל בשביל עצמו.

ח ס"ד לענין שאר ברכות וש"ג. וראה גם הל'ן ס"ו.

ו ב"י. מ"א ס"ק ב. מ"ו ס"ק א.

ז ע"י הר"ב רבינו יונה ברכות פ"ו (לג א ד"ה ותיבאר), וראה ש"ו פ"ז דברכות ט' ג, שגם כשנכרך בעצמו (ברכת המנון) בלשון הקודש אינו יוצא כשאינו מבין, וכרלקמן ס' קפה ס"א וש"ג. וראה גם לעיל ס' קא ס"ה. וראה הע"ב תחת ע"י 61.

ח סעיף ב, לענין קריאת שמע, ומפורש יותר לקמן ס' קפה ס"ב: ומקראת שמע נאמר שמע בכל לשון שאחיה שומע כלומר מבין אבל אם אינו מבין חלשין אפילו הוא לשון הקודש לא יוצא ידי חובתו אלא א"כ רבין ונתכין במסקנא ראשון שעד כאן מצות כוונה.

ט ס"א וש"ג.

י גאונים רב שרירא ורב האי הובאו בסוד וש"ע ס"א. וראה לקמן ס"ד, וסי' תקנא ס"ב וס"ד. ולקמן שאר ברכות ראה לקמן ס' ר"ג ס"ג וש"ג.

יא תשובת רב האי (תשובת הרב"ב ס' רגו), הובאה בארחת חיים דיני תפלה ס' פג. מור וש"ע שם.

יב ברע"ל ס' קכג ס"א וש"ג.

יג ס"א.